

SZAKDOLGOZAT

NÉV: Fejes Veronika
SZAK: Ménesgazda FOSZK

Keszthely

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Georgikon Campus
Ménészgazda Szak

Tenyészmének előfordulása a hazai lipicai ménállományban

Belső konzulens: Dr. Bartos Ádám Sándor
egyetemi docens

Készítette: **Fejes Veronika**
BU2L7K
Nappali tagozat

Intézet/Tanszék: Élettani és Takarmányozástani Intézet

Készthely

2023

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés	3
2.	Szakirodalmi háttér.....	4
2.1	A lipicai fajta története	4
2.1.1	Kezdetek.....	4
2.1.2	A lipicai ló Magyarországra kerülése.....	4
2.2	Lipicai lovak fajtastandardja	5
2.2.1	Külleme:.....	5
2.2.2	Méretei:	6
2.2.3	Színei:	6
2.2.4	Értékmérő tulajdonságai, felhasználása:.....	6
2.3	Tenyésztése	6
3.	Anyag és módszer.....	13
4.	Eredmények	14
5.	Következtetések	23
6.	Összefoglalás.....	25
7.	Irodalomjegyzék	26
8.	Ábrajegyzék.....	27

1. Bevezetés

*„Valami él a lipicai lovak testében:
egyfajta előkelőség és nemesség,
valamilyen büntudatos kellemesség és ütemérzék.”*

Márai Sándor

Minden lovas szakember úgy tartja, hogy a lipicai nemcsak a szakemberek számára érték, hanem az európai kulturális örökség része. A fajtát több mint 440 éve fajtatisztán tenyésztik és mindenféle keresztezésektől mentes. Ez kiemelkedő eredménynek számít, mivel manapság az angol telivér a lófajták nemesítője, de szerencsére a lipicai mentes ettől. ([INTERNET1](#))

Mindig is zárt törzskönyvben tenyésztették a fajtát és ennek köszönhető, hogy a mai napig megtalálhatók az első időktől kezdve a tenyésztési adatok, méneskönyvek, szinte változatlan formátummal. A kancacsaládok és a méntörzsek megváltoztathatatlanok és mindegyiket meg kell őrizni. Csak az az egyed nyerhet méneskönyvi felvételt, viselheti a lipicai fajta-nevet, amelyik anyai oldalon a LIF által elfogadott kancacsaládok alapító egyedeire, apai oldalon a 8 méntörzs alapítóira vezethető vissza. ([INTERNET2](#))

Manapság számos helyen tenyésztene már a világban lipicai lovat, a magyar tenyészet pedig kiemelkedő. Sok helyen bizonyított már a fajta, mind a díjlovaglásban, show műsorokban, mind fogathajtásban, ezért egy igen sokoldalú fajtáról beszélünk

Nagyon fontosnak tartom, hogy megőrizzük a hagyományokat és hűek maradjunk a régi időkhöz, ezért választottam ezt a történelmi jelentőségű, minden szempontból nagyon értékes lófajtát a szakdolgozati témámhoz. Érdekelt, hogy tudják megőrizni a fajta több százéves tenyésztői múltját, hogyan tudják fenntartani a fajtatisztaságot, kíváncsi voltam, milyen származást, „családfát” tudhat magáénak a mai magyarországi lipicai állomány.

Szakdolgozatomban azt tűztem ki célul, hogy 10 év távlatában áttekintsem, milyen méneknek lett tenyésztési engedélye. Részletesen tanulmányoztam a ménkatalógusokat, melyben minden lényeges információ szerepel az adott évben tenyésztésre jogosult ménekről.

Szakdolgozatomban kitérek majd - többek között arra is - hogy milyen arányban oszlanak szét a vérvonalak között a tenyészmének, egy ló mennyiszor változtatta a felállítási helyét 10 év alatt, jelenleg melyik megyében található a legtöbb törzsmén és hol tenyésztették ki a legtöbb tenyésztési engedéllyel rendelkező mént.

2. Szakirodalmi háttér

2.1 A lipicai fajta története

2.1.1 Kezdetek

Egy kis falu előtt egy borászat állt és mellette nőtt egy kis hársfa (szlovénül lipa, lipovec vagy lipizza). Ezen a helyen gyűltek össze a falubeliek egy pohárka borra. A helybeliek szerint erről a fáról nevezték el a kis falut és az ott tenyésztett lovak is ezt a nevet hordozzák. A hársfát a szlávok az élet fájának tartják, gyönyörű, dús lombkoronájú, akár 1200 éves életkort és több méter törzsszélességet is elérhet az ezüst hárs nevű fajtája. A hársfát pogány legendákban bálványként is imádtak. A szlovének a fa lombkoronája alatt vallásos szertartásokra gyűltek össze, ahol táncoltak és történeteket meséltek.

A fajtát életre hívó ménest 1580-ban Lipicán alapította Habsburg Károly főherceg, I. Ferdinánd fia. A császári udvar számára akartak előállítani itt kiváló, tűrőképes, a pompát, a gazdagságot minden jellegében mutató lovat. ([INTERNET3](#))

A tenyésztés a kor divatjának megfelelően spanyol lovakkal indult, de egész Európában kutattak olyan ménnek és kancák után, amelyek a kívánt célt biztosítani tudták. Az 1572-ben alapított Spanyol Lovasiskola lóanyagát Lipica biztosította. Csak a legkiválóbb méneket vitték vissza Lipicára, hogy a következő generációk apaállataivá legyenek. (Brem, G 2013.)

2.1.2 A lipicai ló Magyarországra kerülése

1800-as években került Mezőhegyesre a ménes, ekkor kezdődött meg a fajta magyarországi tenyésztése, itt bizonyos tekintetben kezdett megváltozni a fajtajelleg, mivel a környék rendkívül nagy termőképességű talajjal rendelkező alföldi vidék, ennek következtében a lovak tömegesedtek, rámásodtak és a hegyvidéki lovakat jellemző szervezeti szilárdságukból is veszítettek. A probléma megoldására született döntés alapján 1874-ben áttelepítették a ménest Erdélybe, Fogarasra, itt 40 évet töltöttek a fajta igényeinek megfelelő hegyvidéki környezetben. (Tóth L., Várady J. 1980.)

1912-ben döntés született arról, hogy a ménest áttelepítsék a Magyar Királyi Bábolnai Ménésbe. Ez az időszak is 40 évig tartott, amely a tenyésztés számára rendkívül értékes volt, viszont a fajta karakterének megőrzése érdekében kísérleteket végeztek, hogy a ménes egy Lipicához hasonló környezetbe települjön át. Ennek érdekében egy 1947-ben hozott elhatározás alapján 1950-ben a Bükk-fennsíkon 870 m tengerszint feletti magasságban fekvő Csipkésúton egy csikónevelő telep építésébe kezdtek. Ezt követően megindult a lipicai fajta folyamatos áttelepítése Bábolnáról a Bükk-hegységbe, illetve Szilvásváradra.

A mai Magyarországon belül talajviszonyaiban, növényzetében, tengerszint feletti magasságában, klímájában itt sikerült megtalálni azt a helyet, mely hosszú távon garantálja e tradicionális fajta környezet által befolyásolt jellegének megőrzését, mivel ez hasonlít a legjobban a fajta eredeti tenyésztési helyéhez, Lipicához.

1953. január 22.-én az Állami Gazdaságok és az Erdők Minisztériuma határozatával létrehozta a Szilvásvárad Állami Gazdaságot. Feladatuként a magyarországi lipicai törzstenyészet fenntartását rendelte el. Több szervezeti átalakuláson ment keresztül és végül génmegőrzésre hivatott, első önálló törzstenyésztő gazdaságnak lett nyilvánítva a mai Állami Ménesgazdaság Szilvásvárad. Akkor 70 anyakanca volt, az állománya összesen mintegy 330 lóból állt. Az alapállományt jelenleg is az állami ménes kezeli. Napjainkban még az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaiban tartanak fenn lipicai lovat tenyésztő állami méneseket.

1990-ben pedig megalakult a Magyar Lipicai Lótenyésztők Országos Egyesülete, hogy felügyeljük a fajta tenyésztését. A Magyar Lipicai Lótenyésztők Országos Egyesülete megalakulásával a lipicai lovak tenyésztése új szervezeti formában, immár nem csak törzstenyészetekben, hanem a magán tenyésztőket is összefogva országos hatáskörrel szerveződött meg. Az Egyesület megalakulásának célja a lipicai lófajta múltbeli és jelenlegi tenyészértékének megőrzése, magasabb követelményeknek is megfelelő, elsősorban a fogathajtó és a díjlovagló sportág számára alkalmas, de a lovassport több ágában is eredményesen használható nemes, elegáns, a klasszikus barokk küllem jegyeit magán viselő fajta tenyésztése. ([INTERNET4](#))

2.2 Lipicai lovak fajtastandardja

2.2.1 Külleme:

Több, mint 400 éves tenyésztői múltja miatt meglehetősen konszolidált fajta, de az egyes országokban eltérő küllemi sajátosságok tapasztalhatók. A fajtában a legtöbb a szürke, de pej és fekete színű is előfordul. A lipicai fajta nemes, nem túl nagy méretű. Egyik jellegzetessége, hogy a testtömeghez képest elég nagy, de sosem barátságtalan kosfeje van - inkább nemes, alacsony tűzésű. A romániai és horvátországi tenyészetekben inkább az egyenes fej az általános. A lipicai ló szeme nagy, sötét, élénk, kifejezésteljes, hűséges és értelmet mutató. Fülei nagyok. Nyaka magasan illesztett, ívelt, izmos és rövid. Ebből adódik, hogy a marjára ráborul a gazdag izomzata, és a mar elmosódott. Háta közepesen hosszú, széles és jól izmolt, ennek ellenére gyakran puha. Ágyéka hosszú, széles, jól izmolt és erős, ezért jól kötött. Fara kifejezetten széles és igen jól izmolt, alma vagy dinnye far a jellemző. Szügye széles és feltűnően jól izmolt. Mellkasa inkább dongás, mint mély. Fel és alkarja gazdagon izmolt. Ízületei és inai szárazak, szikarak, csontjai pedig tiszták. Hátsó lábai gyakran kardosak és elől-hátul előfordul a kissé meredek csüd.

Lábállása szabályos és a patái kemények Ügetőmozgására jellemző a magas lábemelés és az akciós mozgás. ([INTERNET5](#))

2.2.2 Méretei:

Marmagassága bottal mérve 152-162 cm között mozog, szalaggal mérve pedig 163-171 cm. Övmérete 185-197 cm közötti, szárkörmérete pedig 21- 23 cm. A méretek tenyészetenként eltérhetnek a fajta standardtól, például a legtömesebb lovak a szilvásváradai állományban találhatóak a legkönnyebbek pedig a fogarasi és a lipizzai állományban mutatkoznak.

2.2.3 Színei:

Leggyakrabban szürke színben fordulnak elő, viszont előfordulnak fekete és pej színváltozatban is. Ritkán sárga. Egyéb színek előfordulása a fajtából való kizárással jár.

2.2.4 Értékmérő tulajdonságai, felhasználása:

Az egyik legnemesebb fajta, a barokk stílus klasszikus képviselője, a mozgásművészet lova, mely intelligenciájával, tanulékonyágával, kitartásával, engedelmességével, munkakészségével, nagy teherbírásával, ellenállóságával, szervezeti szilárdságával és teljesítményével kitűnik társai közül. Mozgása egyedülálló, küllemi jellegéből adódóan nem túl térélelő, hanem igen akciós és ruganyos. Az utóbbi 2-3 generációban a fogatsportra való tenyésztéshez az akciós mozgás megtartása volt a fő cél, de a tért nyerő mozgás is szelekciós szempont lett, és e téren sokat fejlődött a fajta.

Számtalan fogathajtó világ és Európa-bajnoki címet köszönhetünk a lipicai fajtának. Favory XXX-as törzsménünk a világ legeredményesebb maratonlova címet vívta ki. Magyarországon Abonyi Imre, Bárdos György, Lázár Vilmos fogathajtó világbajnok is lipicai lovakkal érték el sikereiket. A mai fogathajtó válogatott mezőny 80%-a lipicai lovakból áll. Ausztriában a Bécsi Spanyol Lovasiskola kizárólag lipicai ménekkel mutatja be produkcióját. Ezek mind-mind bizonyítják, hogy a fajta kiváló értékmérő tulajdonságai miatt régen a csaták forratagában bizonyított, viszont napjainkban a lovassport megmérettetésein is kiválóan helyt áll, ezért a hagyományos értékeink ápolása mellett, szakavatott szelekcióval kiváló teljesítményekre képes a fajta. (Bodó I., Hecker W. 1998.)

2.3 Tenyésztése

Különleges értéke a fajtának, hogy több mint 440 éves tenyésztői múlttal rendelkezik és a mai napig fajtatisztán tenyésztik. A fajta csak tisztavérben törzskönyvezhető. Az 1800-as évek elején alkalmazott egyetlen arab cseppvérkeresztéstől eltekintve idegen fajtát soha nem alkalmaztak a tenyésztése során. A melegvérű lófajták között is különleges értéket képviselő fajta, mivel

napjainkban az egész világot az angol telivér árasztja el, mint a lófajták nemesítője, a lipicai viszont mentes ettől.

Tenyésztését a Magyar Lipicai Lótenyésztők Országos Egyesülete és a Lipicai Lótenyésztők Világszövetsége (LIF) irányítja. Tisztavérű lipicai lovaknak számítanak, amelyek az LIF által elismert valamelyik nemzeti lipicai törzskönyvben szerepelnek, vagy elődeiket ezek valamelyikébe bejegyezték.

Tenyésztési engedélyt az a mén kaphat, amely a küllemi elvárás előírásainak megfelelt és a mén saját teljesítmény vizsgát (STV) eredményesen teljesítette, vagy a küllemi bírálaton megfelelt, mellette valamely sportágban nemzetközi szintű minősítést szerzett. Az Egyesület minden évben minősíti, majd rangsorolja a tenyésztési engedéllyel rendelkező méneket. A minősítés szempontjai a ménvizsga eredménye, sajátteljesítmény, versenyeredmények, valamint az ivadékok bírálati eredményei. Az objektív megállapítás miatt legalább két évjáratból min. 10 ivadék értékelése szükséges. ([INTERNET2](#))

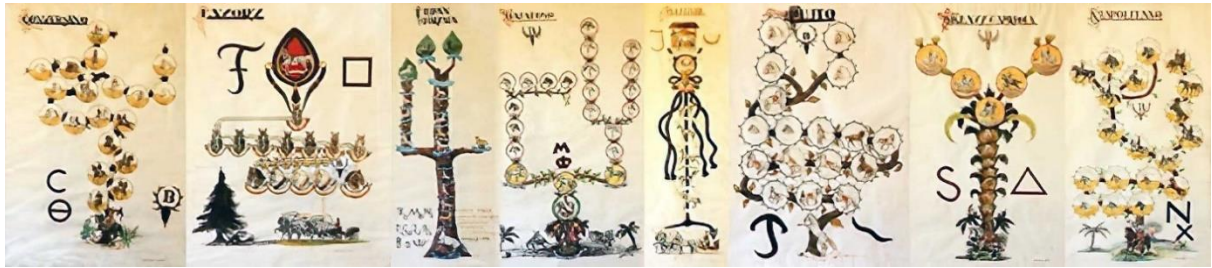
Az Egyesület felelős a méneskönyv kiadásáért és a nemzetközi szervezettel való kapcsolat tartásáért. A fajta fenntartásánál kiemelt jelentőségű a hagyománytisztelet, illetve a jellemző küllemi értékmérő tulajdonságok, a kialakult genealógiai vonalak és kancacsaládok megőrzése és továbbvitele.

Ezért a LIF meghatározta, hogy csak az a ló tekinthető lipicainak, amely apai oldalon a 6 klasszikus, valamint az Incitato és Tulipán törzsekbe tartozik, anyai oldalon pedig a 12 klasszikus kancacsaládra vagy a LIF által elfogadott egykori tradicionális ménesek kancacsaládjaira visszavezethető ősökkel rendelkezik. Ezért a fajtát zárt törzskönyvben tenyésztik.

A lipicai lófajtában mind a természetes fedeztetés, mind a mesterséges termékenyítés megengedett, ez utóbbihoz a vonatkozó jogszabályok alapján a tenyésztési hatóság hozzájárulása szükséges.

Európai fajta, de ma már a többi kontinensen is tenyésztik. Az egész világon tenyésztett lipicaiak létszáma meghaladja a veszélyeztetett kategóriát, viszont a veszélyeztetett létszámú magyar lipicainak a világ tradicionális ménesei között fontos szerepe van, mivel a fajtán belül a kocsilótípus legjobbjai nálunk fordulnak elő a legnagyobb gyakorisággal. A legértékesebb állomány az állami ménés kezében van, de a magánkézben tartott létszám is szépen fejlődik. ([INTERNET6](#))

A lipicaiak akkor törzskönyvezhetőek tisztavérűeknek, ha származásuk minden ágról visszavezethető a 8 klasszikus méntörzsrre:

1. ábra: Méntörzsek

<http://www.menesgazdasag.hu/>

1. Pluto
2. Conversano
3. Maestoso
4. Favory
5. Neapolitano
6. Siglavy
7. Incitato
8. Tulipán

és a 18 klasszikus, és a később kialakult, a LIF által elismert történelmi kancacsaládokra.

A vérvonalaknak az alapító ménjei: (1. ábra)

Pluto

Törzsjele: P, Anyajele:

Pluto Senior eredeti Dán szürke mén: 1765-ben született a Frederiksborg Királyi ménesében, 1772-ben érkezett Lipicára Dániából. ([INTERNET](#))

Conversano

Törzsjele: C, Anyajele:

2. ábra: *Conversano Kalifa*
Saját kép

A Conversano törzs nápolyi eredetre tekint vissza. Mária Terézia idősebbik lányát, Mária Karolinát VI. Bourbon Ferdinánd nápolyi királyhoz adta férjhez. Az eseményen részt vett a Kaunitz herceg is, aki át is települ Nápolyba, és a környékbeli jó minőségű lóállományból kisebb ménest alapított, amely a királyság legjobb ménésévé vált. Ebből a tenyészetből került Lipicára a fekete színű 1767-ben született Conversano Senior, amely 1774-ben már törzsmén lett az udvari ménesben. ([INTERNET7](#))

Maestoso

Törzsjele: M, Anyajele:

Favoryval egy időben kerül Kladrubból Lipicára az eredeti spanyol 1773-ben született szürke Maestoso Senior. A kitűnő spanyol mén jó küllemével és mozgásával erőteljes törzset alapított a lipicai fajtában. ([INTERNET7](#))

Favory

Törzsjele: F, Anyajele:

Favory Senior 1779-ben született a monarchia nehéz hámos, spanyol–nápolyi típusú udvari lovait tenyésztő Kladrubban. A tömeg növelése érdekében később többször is kerültek ebből a ménesből tenyészegyek a lipicai fajtába. A fakó színű (szürke) Favory Senior 1783-tól került felállításra Lipicán, és ezzel a fajta egyik legeredményesebb ménvonala született meg. ([INTERNET7](#))

Neapolitano

Törzsjele: N, Anyajele:

Neapolitano Senior tenyészműködésének kezdete szintén az 1783-as évekhez fűződik. Nápolyi eredetű törzsről van szó. A 13 éves, kitűnő küllemű mén nyereg alatt tette meg a hosszú utat Nápolyból Lipicára. 1770-ben született pej ló volt és csak kivételes tulajdonságainak köszönhető, hogy fedezőménnek választották. ([INTERNET7](#))

Siglavy Capriola

Törzsjele: S, Anyajele:

A törzsalapító Siglavy nevű 1810-ben született arab szürke mén 1816-ban került Lipicára. Marmagassága nem érte el a 150 cm-t. A mén Schwarzenberg herceg tenyésztéséből származott, mindkét szülője eredeti arab ló volt. A kis mén örökítése olyan átütőnek bizonyult, hogy törzse mai napig fennmaradt. ([INTERNET7](#))

Incitato

Törzsjele: I, Anyajele:

Az Incitato törzs erdélyi magyar eredetű. 1802-ben gróf Bethlen Pál a bonchidai, akkor már hírneves ménesből saját tenyészeté számára vásárolt néhányat az épp akkor odaérkezett eredeti spanyol lovak közül. Köztük volt a Curioso nevű mén, valamint a Capelano nevű kanca is. Kettejük párosításából született 1810 tavaszán Incitato Senior, törzsalapító szürke mén. A rámás és jó tulajdonságokkal bíró ménre felfigyelt a mezőhegyesi katonai ménes, és 1814-ben megvásárolta. 1815-től Incitato már a mezőhegyesi lipicai kancákat fedezte. Később Mezőhegyesen 22 törzsmén fia fedezett az elkülönített Incitato ménesben. A máig fennmaradt Incitatók ebben a ménesben kitenyésztett, anyáról, apáról Incitato méntől származnak. Ennek a ménnek egy Shagya VI-os kancából származó fia kapta az Incitato I-es törzsménszámot, a később Mezőhegyesről Fogarasra telepített állományban. ([INTERNET7](#))

Tulipán

Törzsjele: T, Anyajele:

A Tulipán törzs kitenyésztése szintén a magyar eredetű. A XIX sz. végén a Jankovich-Bésán család híres volt a lótenyésztéséről. A Bácskában található trezováci ménesében minőségi lipicai tenyészetet működtetett. Jelentőségének érzékeltetésére elég csak annyit említeni, hogy az ez időben Fogarason működő Magyar Állami Lipicai Ménés is több lovat vásárolt Trezovácról, így a ma élő összes Pluto egy itt tenyésztett törzsméntől származik, de a Maestoso és a Neapolitano törzs is innen kapott életmentő vérátömlesztést. Mégis, a lótenyésztő köztudatban Trezovác neve leginkább a Tulipán törzs kitenyésztésével kapcsolódik össze, amely a Jankovichok eredeti spanyol import és lipicai kancáinak, valamint a Favory törzs Tulipán nevű fekete ménjének alkalmazásával született meg. Az ezekből a párosításokból született Tulipán apaságú méneket később Fogarason, majd Bábolnán Tulipán névvel állították fel törzsménnek az állami ménesekben. A sors iróniája, hogy ez a törzs ménvonalon teljesen eltűnt a magyar tenyésztésből az első világháború viharában, és csak nagy sokára, 1970-től sikerül újra Tulipánt felállítani Szilvásváradon – először jugoszláviai importból. Őt követte rövidesen, 1972-ben a román eredetű Tulipán I. Erre a két ménre alapozódik a mai szilvásvárad Tulipán törzs is. ([INTERNET7](#))

Klasszikusabb kancacsaládok:

Karszt kancák: Sardinia (az e családból származó kancákat Betalkának hívják), Spadiglia (Monteaura Lipicán), Argentina (Slava Lipicán).

Kladruby kancák: Afrika, Almerina (Slavina, Samira Lipicán), Presciana/Bradamante (Bonadea Lipicán), Englanderia (Allegra Lipicán), Europa (Trompeta Lipicán), Capriola (Lipicán nincs képviselve), Rava (Lipicán nincs képviselve).

Kopcani kanca: Stornella/Fistula (Steaka Lipicán), Ivanka/Famosa (Famosa Lipicán).

Dán kancák: Deflorata (Capriola, Canissa Lipicán)

Arab kancák: Gidrana (Gaeta, Gaetana Lipicán), Djebrin arab félvér kanca (Dubovina Lipicán), Mercurio arab félvér kanca (Gratiosa Lipicán), Theodorosta arab félvér kanca (Wera Lipicán).

[\(INTERNET\)](#)

3. ábra: Szentgyörgyvári Lipicai Ménes tenyészkancái
Saját kép

3. Anyag és módszer

Magyarországon a Magyar Lipicai Lótenyésztők Országos Egyesülete megalakulása óta tartanak hivatalos ménszemléket, sajátteljesítmény vizsgákat (STV). Ebben az időben kezdődött a ménnek ménkatalógusba történő kategorizálása, amelyekben részletezik az aktuális fedezőmén állományt az országban. A magyarországi lipicai állományt az Egyesülete a Magyar Lipicai Méneskönyvek köteteiben tartja nyilván.

A katalógusokban leírják az adott mén származását, születési idejét, tenyésztőjét, felállítási helyét, megyéjét, mióta van STV vizsgája és hány csikója született. Dolgozatomhoz ezeket az adatokat 10 évre (2014-2023) visszamenőleg kigyűjtöttem vérvonalakra lebontva. Összehasonlítottam és táblázatokba rendeztem a csikószámokat, a törzseket, a felállítási helyeket, a tenyésztőket és az STV vizsgák időpontjait.

Több olyan mén is előfordult a kutatásaim során, mely egyik évben fedezhetett, következőben nem, aztán pedig újból szerepelt egy ménkatalógusban. Ennek az oka lehet például versenyeztetés, vagy külföldre költözés, ami miatt a lovat ideiglenesen kivették a fedeztetésekből. Ezért, ezekben az esetekben az adataim csak közelítő értékeket mutatnak.

4. Eredmények

1. táblázat: 2023-as adatok alapján a fedezőmének színeloszlása

Saját táblázat

2023			
	Szürke	Fekete	Összesen
Szín	59	12	71

Jelenleg 71 ló fedezhet hivatalosan, ebből 59 szürke és 12 fekete mén van a fedezőmének között.

(1. táblázat) A Szentgyörgyvári Lipicai Ménes, melynél a gyakorlatomat is töltöttem, azt a tenyészcélt tűzte ki maga elé, hogy a Fekete lipicait tenyésszék tovább. A genetikailag hordozott fekete színt próbálják meg szelektálni a fekete kancák ménesben hagyásával és több fekete fedezőménük is volt: Maestoso Báró és Maestoso Márkó, így alakult ki a ménes mai formája, amely a Magyarországi egyik legnagyobb fekete lipicai ménese és az egyik legnagyobb tenyészkanca állománnyal is rendelkezik. Jelenleg pedig egy fedezőménje van, Maestoso Mefisztó, melynél többször is közreműködtem a fedeztetések során. (4. ábra)

4. ábra: Maestoso Mefisztó fedezése
Saját kép

2. táblázat: 2014-2023 közötti mének

törzsek szerint

Saját táblázat

2014-2023	
Méntörzsek	Mének száma
Conversano	15
Favory	32
Incitato	12
Maestoso	27
Neapolitano	16
Pluto	14
Siglavý Capriola	23
Tulipán	6
Összesen	145

A 10 évnvi ménkatalógusban - a szigorú követelményeknek megfelelt - összesen 145 sikeres STV vizsgát tett lipicai mén szerepel. A ménszemlén megfelelt, és ménvizsga beutalót kiérdemelt mének bocsájthatók vizsgára központi - ennek hiányában a Tenyésztési Hatóság által akkreditált ménvizsgálati helyre. A vizsga feltételei között szerepel egyes fogatban előírt díjhajtó feladat teljesítése, lépés, ügetés bírálata fogatban, emellett a fogatos munka és a viselkedés bírálata is pontozásra kerül, a nyereg alatti vizsga feltételeiben díjlovagló programot kell teljesíteni.

([INTERNET2](#)) Tenyésztésre az a mén javasolt, amelynek utódai a fajta átlagához képest akár küllemben vagy használhatóságban előrelépést mutatnak.

145 sikeres STV vizsgát tett lipicai mén közül 71 ló fedezhet hivatalosan 2023-ban.

A 145 lóból a legtöbb, 32 mén a Favory törzsből, 27 a Maestoso törzsből, 23 a Siglavy Capriola törzsből, 16 a Neapolitanoból, 15 a Conversanoból, 14 a Plutoból, 12 az Incitatóból törzsből származik. A legkevesebb, 6 mén a Tulipán törzshöz tartozik. (2. táblázat)

A Maestoso törzsben 2014-2023 között minden évben került ki 1, vagy 2 tenyészmén.

5. ábra: Maestoso Mefisztó

Saját kép

3. táblázat: 2014-ben aktív fedezőménnek csikói

Saját táblázat

2014			
Méntörzsek	Csikók összesen	Fajtán belüli csikók	Fedezőménné vált csikók
Conversano	187	187	0
Favory	60	60	0
Incitato	85	85	0
Maestoso	167	167	0
Neapolitano	23	23	0
Pluto	59	59	0
Siglavy Capriola	133	133	0
Tulipán	0	0	0
Összesen	714	714	0

2014-es évben csak fajtán belüli csikók kerültek nyilvántartásba mindegyik törzsből. (3. táblázat)

4. táblázat: 2023-ban aktív mének csikói
Saját táblázat

2023				
Méntörzsek	Nincs csikó	Csikók összesen	Fajtán belüli csikók	Fedezőménné vált csikók
Conversano	2	776	505	2
Favory	3	491	405	2
Incitato	1	363	284	3
Maestoso	2	615	491	2
Neapolitano	2	138	130	1
Pluto	2	343	215	3
Siglavý Capriola	1	544	337	1
Tulipán	1	45	37	0
Összesen	14	3315	2404	14

A fajtán belüli csikók számához viszonyítva legmagasabb arányaiban az Incitato és Pluto méntörzsből került ki fedezőménné vált csikó. A Tulipán törzsből nem került ki fedezőménné vált csikó. (4. táblázat)

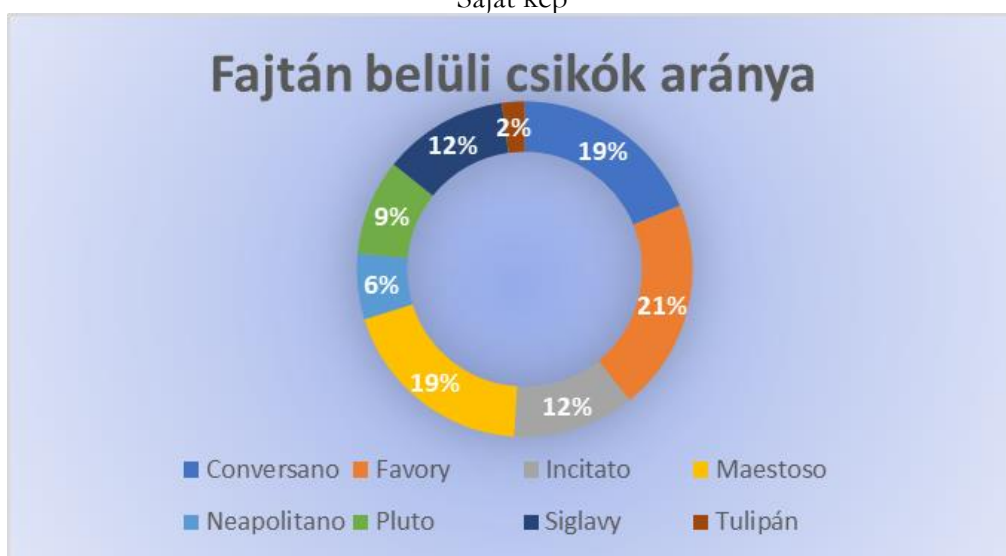
5. táblázat: 2014-2023 közötti született és fedezőménné vált csikók
Saját táblázat

2014-2023			
Méntörzsek	Csikók összesen	Fajtán belüli csikók	Fedezőménné vált csikók
Conversano	589	318	2
Favory	431	345	2
Incitato	278	199	3
Maestoso	448	324	2
Neapolitano	115	107	1
Pluto	284	156	3
Siglavý Capriola	411	204	1
Tulipán	45	37	0
Összesen	2601	1690	14

Az elmúlt 10 évben összesen 2601 nyilvántartott csikó született lipicai tenyészménektől: a legtöbb – 589 a Conversano törzsből, 448 a Maestoso törzsből, 431 a Favoryból, 411 a Siglavy Capriola törzsből, 284 a Plutoból, 278 az Incitatóból, 115 a Neapolitanoból , valamint 45 a Tulipán törzsből származik. (5. táblázat)

6. ábra: 2 Maestoso és 1 Neapolitano 1 éves csikók
Saját kép

7. ábra: Fajtán belüli csikók aránya
Saját grafikon

A lipicai fajtán belül 1690 csikó született. A legtöbb fajtán belüli csikó a Favory, (21%) a Maestoso (19%) és a Conversano törzsből (19%) került ki. 12-12%-ot képvisel a Siglavy és az Incitato törzs, majd a Pluto (9%) , a Neapolitano (6%), végül a Tulipán, mely csak a 2014-2023 között született csikók 2%-át adja. (7. ábra)

8. ábra: Maestoso Mefisztó apaságú félèves csikók
Saját kép

2014-2023 között 14 olyan csikó született, mely fedezőménné vált. A legtöbb fedezőménné vált ivadék az Incitato és Pluto törzsből származik, mindkét törzsen belül 3-3 méncsikó született. A Tulipán törzsben 10 év alatt egyetlen fedezőménné vált csikó sem született.

A jelenleg nyilvántartott fedezőménnek közül 14-nek nincs még ivadéka.

A legtöbb csikó Conversano XXIV-42-től származik jelenleg, ennek a ménnek összesen 282 csikója született összesen, ebből 157 született a lipicai fajtában és 1 olyan ivadék van ami fedezőménné vált. Az elmúlt 10 évből viszont van egy kiemelkedően jól teljesítő mén, Favory XXIV-33, ő 2016-tól már nem fedez, viszont amíg aktív volt 441 csikó származik tőle és ebből 365 született fajtán belül és 11 csikója kapott később fedezési engedélyt.

6. táblázat: 2023-ban aktív ménék vármegyék szerinti
eloszlása
Saját táblázat

2023	
Felállítási helyek (vármegyék)	Mének száma
Baranya	3
Bács-Kiskun	15
Békés	4
Borsod-Abaúj- Zemplén	1
Csongrád-Csanád	6
Fejér	3
Győr-Moson-Sopron	2
Hajdú-Bihar	1
Heves	9
Jász-Nagykun-Szolnok	3
Komárom-Esztergom	3
Nógrád	2
Pest	3
Somogy	6
Szabolcs-Szatmár-Bereg	6
Tolna	1
Vas	0
Veszprém	0
Zala	3

A legtöbb ló, 15 mén jelenleg Bács-Kiskun megyében található. Heves megyében, pedig csak 9 lónak van a felállítási helye. Veszprém és Vas megyében nincs jelenleg hivatalos lipicai tenyészmén. (6. táblázat)

7. táblázat: 2014-2023 közötti aktív mének helyváltásai
Saját táblázat

2014-2023	
Volt felállítási helyek (vármegyék)	Hányszor fordult meg tenyészmén
Baranya	4
Bács-Kiskun	20
Békés	9
Borsod-Abaúj- Zemplén	2
Csongrád-Csanád	10
Fejér	6
Győr-Moson-Sopron	4
Hajdú-Bihar	2
Heves	22
Jász-Nagykun-Szolnok	7
Komárom-Esztergom	6
Nógrád	6
Pest	13
Somogy	10
Szabolcs-Szatmár-Bereg	10
Tolna	1
Vas	0
Veszprém	0
Zala	4

10 év alatt a legtöbbször, 22 alkalommal Heves megyében fordultak meg lipicai fedezőménnek, Bács-Kiskun megyében, pedig 20-szor. Egy ló átlagosan 2 alkalommal váltott felállítási helyet 10 éven belül. A legtöbbször, 5-ször Siglavy Capriola Mistrald változtatott helyet az elmúlt 10 évben. A 71 ménből 32 nem változtatott felállítási helyet a 10 év alatt. (7. táblázat)

8. táblázat: 2014-2023 között aktív
mének fedezésének kezdete 2001-2014
Saját táblázat

2014-2023 ménkatalógusok	
Fedezés kezdete	Mének száma
nem ismert	31
2001	1
2002	2
2003	12
2004	9
2005	3
2006	4
2007	3
2008	3
2009	4
2010	6
2012	5
2013	5
2014	2
Összesen	90

10 évre visszamenőleg 31 lóról nem tudni, mikor került be a nyilvántartásba, mint hivatalos fedezőmén, közülük 6 olyan mén van, mely jelenleg is fedez. 2001-2014 között összesen 90 mén szerzett ménvizsgát. A legtöbb ló, 12 mén 2003-ban, a 2. legtöbb, 9 2004-ben, a 3. legtöbb, 6 mén 2010-ben szerzett sikeres STV vizsgát. (8. táblázat)

9. táblázat: 2014-2023 között aktív mének
fedezésének kezdete 2015-től
Saját táblázat

2014-2023 ménkatalógusok	
Fedezés kezdete	Mének száma
2015	6
2016	4
2017	5
2018	6
2019	13
2020	4
2021	5
2022	7
Összesen	50

50 mén tett 2015 után sikeres STV vizsgát. A legtöbb ló, 13 mén 2019-ben tett le sikeres Sajátjeljesítmény vizsgát. (9. táblázat)

10. táblázat: 2014-2023 között aktív
mének fedezésének kezdete 2000 előtt
Saját táblázat

2014-2023 ménkatalógusok	
Fedezés kezdete	Mének száma
1996	2
1997	1
1998	1
2000	1
Összesen	5

10 évnnyi ménkatalógust vizsgálva, 2000 előtt 5 ló szerzett ménvizsgát. (10. táblázat)

11. táblázat: 2014-2023 között aktív mének tenyésztési helyei
Saját táblázat

2014-2023			
Tenyésztő helyszín	Mének száma	Tenyésztő helyszín	Mének száma
1. Állami Ménesgazdaság Szilvásvár	42	30. Kiskőrös	1
2. Ausztria	2	31. Körösladány	1
3. Balatonszabadi	2	32. Kőröshegy	2
4. Balatonszabadi	1	33. Lajosmizse	3
5. Balástya	1	34. Mátészalka	1
6. Ballószög	1	35. Mosonmagyaróvár	1
7. Bana	5	36. Nagyigmánd	1
8. Berettyóújfalu	1	37. Orfű	1
9. Bicske	1	38. Pécs	2
10. Borsodnád	1	39. Pétervására	1
11. Debrecen	1	40. Románia	13
12. Derecske	1	41. Szatymaz	5
13. Eger	4	42. Szerbia	1
14. Érd	1	43. Szigetszentmárton	1
15. Erdőkövesd	1	44. Szilvásvár	4
16. Fácánkert	1	45. Szlovákia	2
17. Felsőszentiván	1	46. Szlovénia	1
18. Győr	1	47. Tápiószentmárton	2
19. Halásztelek	2	48. Tiszakécske	2
20. Hernád	1	49. Tök	2
21. Horvátország	3	50. Túrkeve	1
22. Inárcs	1	51. Újszilvás	1
23. Iregszemcse	2	52. Újtelek	2
24. Izsák	1	53. Vasad	2
25. Jászágó	3	54. Vecsés	1
26. Kaposvár	1	55. Vése	1
27. Karád	1	56. Vésztő	2
28. Kercesliget	1	57. Zalacsány	2
29. Kisköre	1	58. Zsombó	1

A legtöbb fedezőmént 2014-2023 között, 42-t a Szilvásvárad Állami Ménesgazdaságban tenyésztették. Az országban mindenhol találunk tenyésztőket, ahonnan lipicai fedezőmének származnak. Szilvásvár után a legtöbb fedezőmén az országban, Banában és Szatymazon született (5-5). A szomszédos országokból is származnak tenyészmének, például a tenyész helyszínek között a 2. legtöbb lovat, 13-at Romániában tenyésztették, de Ausztriából, Horvátországból, Szlovákiából, Szerbiából és Szlovéniából is származnak tenyészmének. (11. táblázat)

5. Következtetések

A legtöbb mén jelenleg szürke, ez azért van mivel az alapító mének közül is a legtöbb szürke volt. Manapság egyre több fekete színű lipicai lóval találkozni, például a Szentgyörgyvári Lipicai Ménes kifejezetten a fekete lipicaikat próbálja tenyészteni.

9. ábra: Maestoso Mefisztó és Maestoso Bea 2 hónapos csikója
Saját kép

A legkevesebb ménvizsgás ló a Tulipán törzsből származik, ez amiatt lehet mivel a Tulipán törzs évekre eltűnt Magyarországról és csak 1970-ben sikerült újra Tulipán származású mént felállítani Szilvásváradon. Az Incitato törzs szintén viszonylag újabb, ezért ebből a törzsből is viszonylag kevés törzsmén került ki. Az adatokból is látható, hogy a fedeztetéseknél még mindig jobban előnyben részesítik a 6 klasszikus törzsből származó méneket.

A legnépszerűbb törzsek a sikeres STV vizsgák adatai alapján a Favory, Maestoso és a Siglavy Capriola. A Maestoso törzsből minden évben kerültek ki újabb fedezőmének.

Érdekes viszont, hogy a tenyészmének közül a legnépszerűbb törzs a Conversano, mivel ebből a törzsből származik a legtöbb ivadék 10 év alatt és a Maestoso, Favory és a Siglavy Capriola törzs csak utána következik csikószámban

Jelenleg Bács-Kiskun vármegyében található a legtöbb lipicai fedezőmén, ez a vármegye népszerű helyszín a lipicai tenyésztők életében, mivel több tenyész-szemlét is tartottak már itt. A Magyar Lipicai Lótenyésztők Országos Egyesülete több alkalommal is tartotta már a vármegyében a közgyűlését.

Ez után következik Heves vármegye a fedezőménnek jelenlegi felállítási helyének sorában. A 10 év alatt viszont Heves vármegyében fordultak meg tenyész-mének, ennek az lehet az oka, hogy Szilvásváradon folyamatosan tenyésztnek lipicaiakat és rendszeresen küldik őket ménvizsgára. Ezen kívül folyamatosan árulják és veszik a lovakat, ezért az állomány egy része rendszeresen cserélődik.

Ma már az ország egész területén tenyésztnek lipicai lovakat, sőt még a szomszédos országokban tenyésztett méneket is rendszeresen vásárolják magyar tenyésztők. Elmondható, hogy a magyar lipicai állomány a több száz évre visszanyúló szigorú tenyésztési szabályozásnak és a megfelelő tenyésztési helyszínnek köszönhetően világviszonylatban is kiemelt értéket képvisel.

6. Összefoglalás

Szakdolgozatomban elsődlegesen a lipicai méneket vizsgáltam a 2014 és 2023 közötti időszakban.

A fajtát életre hívó ménest 1580-ban Lipicán alapította Habsburg Károly főherceg, I. Ferdinánd fia. A császári udvar számára akartak előállítani itt kiváló, tűrőképes, a pompát, a gazdagságot minden jellegében mutató lovat. Mindig is zárt törzskönyvben tenyésztették a fajtát és ennek köszönhető, hogy a mai napig megtalálhatók az első időktől kezdve a tenyésztési adatok, méneskönyvek, szinte változatlan formátummal. 1950-ben került a fajta a Bükk-hegységbe, illetve Szilvásváradra. Manapság számos helyen tenyésztenek már a világban lipicai lovat, a magyar tenyészet pedig kiemelkedő.

A fajtában a legtöbb a szürke, de pej és fekete színű is előfordul. Az egyik legnemesebb fajta.

A lipicaiak akkor törzskönyvezhetők tisztavérűeknek, ha származásuk minden ágról visszavezethető a következő 8 méntörzsrre: Pluto, Conversano, Maestoso, Favory, Neapolitano, Siglavy Capriola, Incitato, Tulipán és a 18 klasszikus, és a később kialakult, a LIF által elismert történelmi kancacsaládra.

Magyarországon a Magyar Lipicai Lótenyésztők Országos Egyesülete megalakulása óta tartanak hivatalos ménszemléket, sajátteljesítmény vizsgákat (STV). Ebben az időben kezdődött a ménék ménkatalógusba történő kategorizálása, amelyekben részletezik az aktuális fedezőmén állományt az országban.

Jelenleg 71 ló fedezhet hivatalosan, ebből a legtöbb még mindig szürke, viszont egyre több a fekete fedezőmén is. 10 évnyi ménkatalógusban összesen 145 sikeres STV vizsgát tett lipicai mén van, a legtöbb a Favory, Maestoso és Siglavy Capriola törzsből származik, a legkevesebb pedig a Tulipán törzshöz tartozik.

Az elmúlt 10 évben összesen 2601 nyilvántartott csikó született lipicai tenyészménektől a legtöbb Conversano törzsből, a legkevesebb a Tulipán törzsből.

A legtöbb ló jelenleg Bács-Kiskun megyében található, Veszprém és Vas megyében nincsen most hivatalos lipicai tenyészmén.

10 évre visszamenőleg 31 lóról nem tudni mikor került be a nyilvántartásba, mint hivatalos fedezőmén. A legtöbb ló 2019-ben tett le sikeres Sajátteljesítmény vizsgát.

A legtöbb fedezőmént 2014-2023 között a Szilvásvárad Állami Ménesgazdaságban tenyésztettek.

7. Irodalomjegyzék

1. Gottfried Brem (2013) (6. kötet) A lipicai ló a tudomány tükrében (Ford. Mihók Zsuzsanna)
2. Tóth László- Várady Jenő (1980) A lipicai ló Magyarországon
3. Bodó Imre és Hecker Walter (1998) (3. kiadás) Lótenyésztők kézikönyve

Internetes források:

INTERNET1: <https://epa.oszk.hu/00700/00775/00030/535-556.html> (2023. 04. 29.)

INTERNET2: <https://lipicailo.hu/az-egyesuletrol/tenyesztesi-pogram/> (2023. 04. 29.)

INTERNET3: <https://lipicailo.hu/a-lipicai-lo/tortenet/> (2023. 04. 29.)

INTERNET4: <https://mlosz.hu/egyesuletek/magyar-lipicai-lotenyestok-oroszagos-egyesulete>
(2023. 04. 29.)

INTERNET5: <https://lipicailo.hu/a-lipicai-lo/fajtastandard/> (2023. 04. 29.)

INTERNET6: <http://www.lipizzan-online.com/main.asp?kat1=85&kat2=603&kat3=&vid=1>
(2023. 04. 29.)

INTERNET7: <http://www.menesgazdasag.hu/hu/lofajtaink/lipicai-lovak.html> (2023. 04. 29.)

8. Ábrajegyzék

1. ábra: Méntörzsek	8
2. ábra: Conversano Kalifa	9
3. ábra: Szentgyörgyvári Lipicai Ménes tenyészkancái	12
4. ábra: Maestoso Mefisztó fedezése	14
5. ábra: Maestoso Mefisztó	15
6. ábra: 2 Maestoso és 1 Neapolitano 1 éves csikók.....	17
7. ábra: Fajtán belüli csikók aránya	17
8. ábra: Maestoso Mefisztó apaságú féléves csikók	18
9. ábra: Maestoso Mefisztó és Maestoso Bea 2 hónapos csikója.....	23

1. táblázat: 2023-as adatok alapján a fedezőmének színeloszlása	14
2. táblázat: 2014-2023 között mének törzsek szerint	14
3. táblázat: 2014-ben aktív fedezőmének csikói.....	15
4. táblázat: 2023-ban aktív mének csikói.....	16
5. táblázat: 2014-2023 közötti született és fedezőménné vált csikók.....	16
6. táblázat: 2023-ban aktív mének vármegyék szerinti eloszlása.....	19
7. táblázat: 2014-2023 közötti aktív mének helyváltoztatásai.....	20
8. táblázat: 2014-2023 között aktív mének fedezésének kezdete 2001-2014.....	21
9. táblázat: 2014-2023 között aktív mének fedezésének kezdete 2015-től.....	21
10. táblázat: 2014-2023 között aktív mének fedezésének kezdete 2000 előtt.....	21
11. táblázat: 2014-2023 között aktív mének tenyésztési helyei	22

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom a Szentgyörgyvári Lipicai Ménesnek, többek között Forgács Zoltánnak, aki gyakorlatom során segítséget nyújtott abban, hogy a Dolgozatom minél hitelesebbre sikerüljön és saját fotóimmal színesíthettem a fejezeteimet.

Köszönettel tartozom minden oktatómnak, tanáromnak, akik MATE Georgikon Campusán folytatott tanulmányaim során átadták tudásukat, megalapozták szakmai ismereteimet.

Hálával tartozom a családomnak, akik nélkül ez a Dolgozat nem jöhetett volna létre. Köszönöm nekik, hogy tanulmányaim során türelemmel és megértéssel támogattak, és minden helyzetben mellettem álltak.

Ezúton köszönetemet szeretném kifejezni mindazoknak, akik hozzá segítettek a dolgozatom létrejöttéhez.

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: _____Fejes Veronika_____

A Hallgató Neptun kódja: _____BU2L7K_____

A dolgozat címe: _____Tenyészmének előfordulása a hazai lipicai ménállományban

A megjelenés éve: _____2023_____

A konzulens tanszék neve: _____Élettani és Takarmányozástani Intézet _____

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, s az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

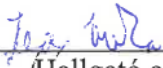
Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a Záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdonkezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe.

Kelt: _____2023____ év _____05____ hó ____01____ nap

Hallgató aláírása

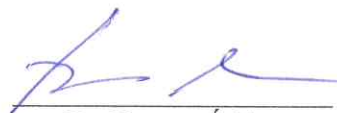
KONZULTÁCIÓS NYILATKOZAT

Fejes Veronika (hallgató Neptun azonosítója: BU2L7K) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem

Kelt: Keszthely, 2023. április 28.

Dr. Bartos Ádám
Belső konzulens